

ESENLER ŞEHİR DÜŞÜNCE MERKEZİ

Göç, Kentleşme ve Aidiyet Ekseninde Esenler'i Anlamak

ISBN: 978-605-86087-1-9

Esenler Belediyesi
Şehir Düşünce Merkezi
Şehir Yayınları

—
Editör
Murat ŞENTÜRK

—
Tashih-Redaksiyon
Dudu Ekinci DEMİR

—
Tasarım - Kapak
Mehmet ÜLKER / Düzey Ajans

—
Baskı/Cilt
İlbey Matbaa
2. Matbaacılar Sitesi 3NB3
Topkapı - Zeytinburnu / İSTANBUL
0212 613 83 63

—
Yayın Yılı 2012

Eserin tüm yayın hakları Esenler Belediyesi'ne aittir.
Kitapta yer alan makalelerden yazarları sorumludur.

Göç, Türkiye’de kentleşme sürecinin temel dinamiklerinden biridir. İstanbul’un göçle kurulan yerleşim alanlarından biri olan Esenler, hızlı bir kentleşme süreci yaşamıştır. Tarihi çok eskilere gitmeyen Esenler’de, kısa bir süre içinde mekânsal ve toplumsal bir dönüşüm gerçekleşmiştir. İstanbul Otogar’ına açılan kapı olan Esenler, tekstil kent, giyimkent, hâl, iktisadi organize sanayi bölgesi gibi kent merkezindeki sanayinin desantralizasyonu sürecinde kentin çeperlerine taşınan alanların önemli bir kısmıyla yakın ilişki içindedir. Dolayısıyla Esenler hem kente gelen nüfusun yerleşimiyle hem de söz konusu mekânsal politikaların etkisiyle oluşan yerleşme pratiğiyle ilişkili bir biçimde bugüne kadar gelen ve göçün mekânı olarak nitelendirilebilecek bir alandır.

2012 yılında Şehir Düşünce Merkezi bünyesinde çalışmalar yapan “Kent ve Aidiyet” ve “Göç ve Kentleşme” atölyeleri yukarıda özetle bahsedilen değişimi ele almayı temel hedef olarak belirlemişlerdir. Atölyelerde genel olarak kent, aidiyet, göç meselelerinin yanı sıra Esenler’de göçün etkileri, kentleşmenin dinamikleri, kimlik ve kent kültürü ilişkisi vb. konular incelenmiştir.

Her iki atölyede hazırlanan metinlerin bir araya getirilmesiyle oluşan bu çalışmada farklı bakış açıları ve ele alışı yer almaktadır. Ümidimiz, elinizdeki bu çalışmanın hızla gelişen kentlerimizi ve özellikle Esenler’i anlamaya katkı sunmasıdır.

Murat Şentürk
Editör

Göç, Kentleşme ve
Aidiyet Ekseninde
Esenler'i Anlamak

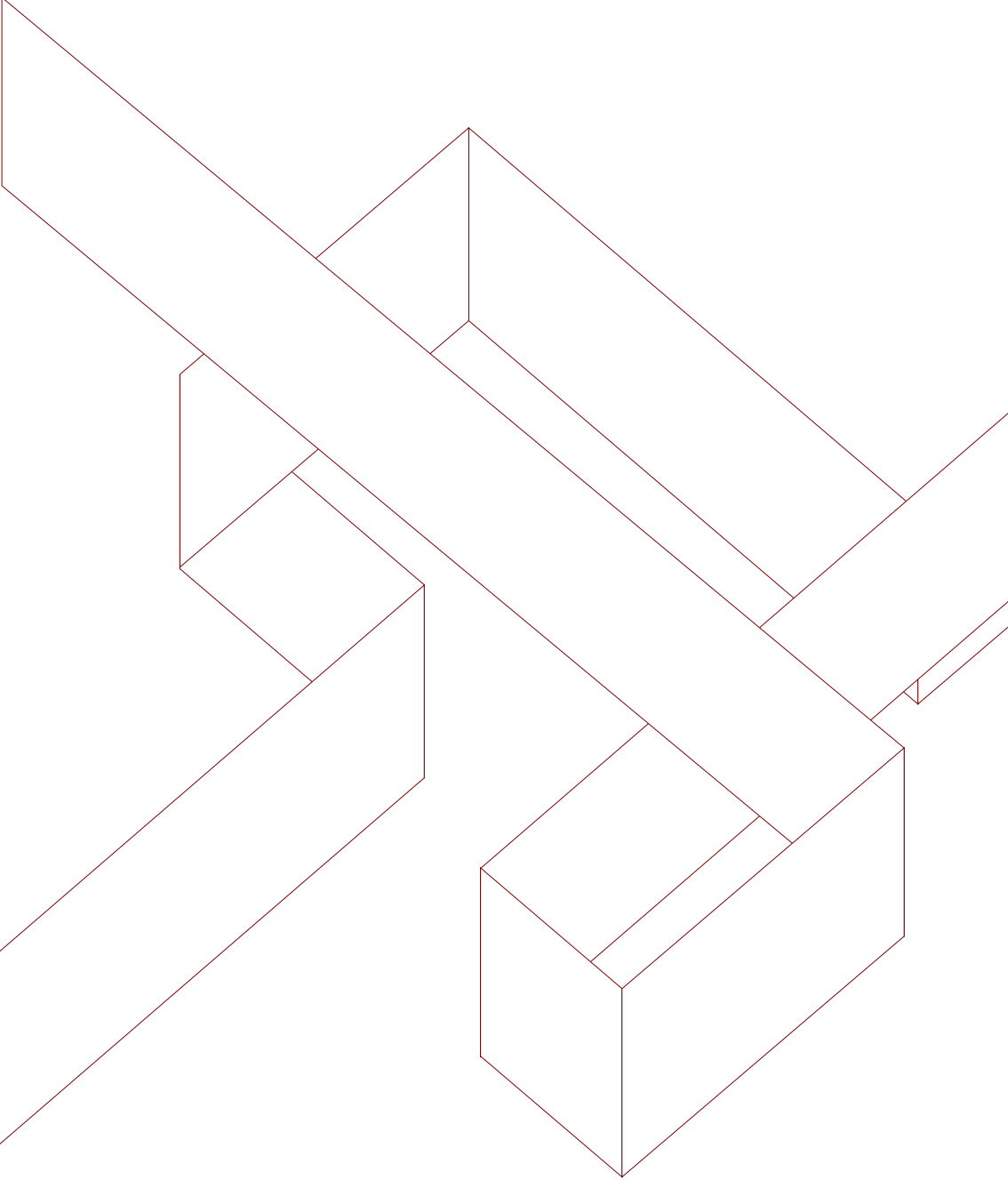
Şehre dair kalıcı fikirler ve çözüm önerileri oluşturmak için kurduğumuz Esenler Şehir Düşünce Merkezi yaptığı atölye çalışmalarını, öğrencilerimizin, akademisyenlerimizin, yerel yöneticilerimizin, bürokratlarımızın, sivil toplum kuruluşlarımızın faydalanabileceği şekilde kitaplaştırmaya devam etmektedir. Şehrin sorunlarına küresel ve yerel ölçekte çözümler sunmak için çalışmalar yapan merkezimizin, 2012 yılında gerçekleştirdiği atölye çalışmalarının bir kısmını ihtiva eden bu kitap, Esenler örneğinden yola çıkarak şehrimizin, halkımızın sorunlarına çözüm önerileri getiren bir eser hüviyetindedir. Akademisyenlerimizin titiz çalışmaları neticesinde hazırlanan bu eser göç unsurunu merkeze alarak genel olarak İstanbul'un özel olarak Esenler'in sosyal ve fiziksel problemlerinin kaynaklarını tespit etmeye çalışmakta ve ülkemizdeki, neredeyse bütün şehirlerin cari olan sorunlarının çözümü için öneriler sunmaktadır.

Bir şehri yönetirken en çok ihtiyaç duyulan unsurlardan birinin de sorunların kaynaklarına ve çözüm yöntemlerine dair doğru bilgi olduğu gerçeğinden hareketle yapılan bu çalışmaların, şehirlerimizin sorunlarına gerçekçi çözümler sunmakta olduğunu belirtmek istiyorum. Ülkemizin sahasındaki önemli merkezlerinden biri olma niteliğindeki Esenler Şehir Düşünce Merkezi'nin gerçekleştirdiği ve kitap haline getirdiği atölye çalışmalarının, bilgiye dayalı fikir sahibi olmak için, yerel yöneticilerin ve akademisyenlerin başucu kitabı niteliğinde olacağını düşünüyor ve elinizdeki bu eserin faydalı olmasını temenni ediyorum.

M. Tefrik Göksu

Esenler Belediye Başkanı

Göç, Kentleşme ve
Aidiyet Ekseninde
Esenler'i Anlamak

İçindekiler

1. Bölüm Kent ve Aidiyet		13
Şehir Dönüştürür	<i>İhsan Aktaş</i>	15
Yaralı Bellek: Kent ve Unutma	<i>Dilaver Demirağ</i>	45
Demokratik Bir Kent Kültürü İnşası	<i>Ümit Kurt</i>	83
Bir İstanbul Distopyası: İstanbul'un Sınıfsal ve Kimliksel Dönüşümü Bağlamında Karşı-Kentler, Folyo-Yaşamlar ve Yok-Mekanlar	<i>Ahmet Özcan</i>	105
2. Bölüm Göç ve Kentleşme		131
İstanbul'da Göç, Yoksulluk ve Kentsel Dönüşüm	<i>Murat Şentürk</i>	133
Göçün Mekânı: Esenler ve Mekânın Değişimi	<i>Hasan Taşçı</i>	155
Esenler'de Yaşamak, Memlekette Ölmek: Göç ve Kente Uyum Sürecinde Hemşehrilik	<i>Yusuf Adıgüzel</i>	185
Esenler'de Yoksul Gençlerin Mekânları: Hâl, Tekstil Atölyeleri ve Kafeler	<i>Ömer Miraç Yaman</i>	223

Esenler’de Yoksul Gençlerin Mekânları: Hâl, Tekstil Atölyeleri ve Kafeler

Ömer Miraç Yaman

Giriş

Esenler, İstanbul’un hızla göç almış bir ilçesi olarak, göç olgusunun aile ve gençlik düzeyinde farklı tezahürlerine rastlanılabildiği örnek bir konumdadır. Esenler’de genç olmak, ilçeye göç eden ailelerden bağımsız değildir ve aile fertlerinin gerek toplu gerekse de bireysel olarak yaşamış oldukları pek çok sorun, ilçede yaşayan gençler için de geçerli hâle dönüşmüştür.

Esenler Belediyesi’nce hazırlanan “Esenler Stratejik Planı 2010-2014” göre, ilçedeki ailelerin ortalama büyüklüğü 5,2 olarak tanımlanmaktadır. İlçede bireyler arası eğitimin oransal karşılığında kayda değer bir eksiklik göze çarpmakta, bu anlamda ilçe nüfusunun %53’ünün sadece ilkokul mezunu ya da okul bitirmemiş kişilerden oluştuğu gözlenmektedir. Yine belediye verilerine göre, 1990’lı yıllarda 100 kişi olan sınıf mevcutları, ancak 2008’de 80 kişiye kadar düşürülebilmiş, verilerde her geçen sene rakamın daha da aşağıya çekilebilmesi için çaba harcandığına değinilmiştir (Esenler’de Eğitim, Esenler Belediyesi, 2012). İlçenin maddi refah düzeyinde ise yoksulluğun belirgin izleri fark edilmekte, ilçe halkının %40’ı 1.000 TL’nin altında bir maddi gelirle hayatına devam etmekte, dolayısıyla veriler ilçe genelinde alt ve orta alt gelir grubunun ağırlık-

lı olarak belirleyici olduğunu göstermektedir (Esenler Belediyesi, 2010). Aynı Rapor'da Esenler'in, ticari olarak iş imkânlarının ve sanayi üretiminin yetersizliğine dikkat çekilmekte, merdiven altı olarak tabir edilen konfeksiyon atölyeciliğinin ve hizmet sektörünün en alt biçimlerinin öne çıktığı (Hal, Otogar vb.) iş kollarının hüküm sürdüğü bir ekonomik yapının varlığı göze çarpmaktadır.

Şeker'in yürütmüş olduğu "İstanbul'da Yaşam Kalitesi Araştırması"nda da Esenler'in farklı açılardan İstanbul ortalamasının altında kaldığı gözlenmekte ve araştırma, ilçenin göçle şekillenen sosyokültürel yapısına dair birtakım ipuçları sunmaktadır. Örneğin "toplumsal güvenlik" konusu, araştırmada "Yaşadığınız çevrede, gece yalnız yürürken kendinizi ne kadar güvende hissediyorsunuz?" şeklindeki soruya Esenler halkının verdiği cevaplar, bireylerin kendilerini güvende hissetmediklerini göstermektedir (2011, s. 150, 160). Nitekim bu durum bireylerin ilçelerinde yaşamakta oldukları hayattan memnun olup olmadıklarının ölçüldüğü "bireysel memnuniyet" sorularında da kendini göstermekte, bu anlamda ilçede bireysel memnuniyet oranlarının İstanbul ortalamasına göre bir hayli düşük olduğu gözlenmektedir (Şeker, 2011, s. 169).

Bu veriler ışığında Esenler'in hâlihazırda aktif göç alan bir yerleşim yeri olmasının ötesinde, kronik birtakım göç problemleri ve bunların tetiklemiş olduğu farklı sosyal problemler ile etkin bir sosyal politika çalışmasına olan ihtiyacı fark edilmektedir. Nitekim Esenler Belediyesi'nin sosyal belediyecilik anlamından daha ziyade yoksulluğa, eğitim eksikliğine ve farklı sektörel iş imkânlarının ortaya çıkartılmasına dönük çalışmalarını bu bağlamda değerlendirmek de yerinde olacaktır.

Bu çalışmanın temel amacı söz konusu göçle büyük kent merkezine gelmiş "göç ailesi"nin kimi zaman memleketinde dünyaya gelmiş çoğu kez de yeni göç ettiği kent merkezinde "hayata merhaba demiş" gençlerinin kentle kurmuş oldukları ilişkinin boyutlarına dair bir analiz yapmaktır. Bu anlamda Esenler ilçesine özellikle Doğu ve

Güneydoğu başta olmak üzere Anadolu'nun pek çok farklı ilinden gelmiş göçmen ailelerin gençlerinin temel problem alanlarını tespit edebilmek, göçün bu sürece katkısını değerlendirmek ve sosyal politikalar bağlamında çözüm önerilerinin geliştirilmesine katkıda bulunmak çalışmanın temel hedeflerini oluşturmaktadır.

Esenler'de göç eden ailede büyüyen bir genç olmanın ne demek olduğuna dair yürütülecek olan bir çalışma, elbette saha araştırması olmadan gerçekçi birtakım sonuçlara ulaşılmasını zorlaştıracaktır. Bu anlamda çalışmada nitel araştırma geleneğinin imkânlarından azami ölçüde faydalanılmaya çalışılmıştır.

Nitel araştırma geleneğinin vazgeçilmez çalışma tekniklerinden birisi olarak kabul edilen derinlemesine mülakat tekniği, saha araştırmasında başvurulan bir çabaya dönüşmüş; bu anlamda ilçenin en çok göç aldığı illerden birer örneklem tespit edilmeye çalışılmış, toplam 7 gençle (3'ü kadın, 4'ü erkek) derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Gençlerin tercih edilmesindeki temel neden ise “göçün gençlerinden kente tutunamayanlar”ı temsil etmeleri ve kendi hayat hikâyeleri üzerinden temel sorun alanlarının belirlenmesine yönelik bir bakışın geliştirilebilmesidir. Ayrıca gençlerle görüşmelere paralel bir şekilde, uzun bir süre önce ilçeye göçle gelmiş ve göç eden ailelerin gençlerinin sorunları ile ilgilenen bir “mahalle abisi”, Esenler'in nüfusu kalabalık bir lisesinde görev yapan bir rehber öğretmen ve gençlerin yine sıkça vakit geçirdikleri kafelerden birisinin sahibi ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Gençlerle yapılan görüşmeler sırasında, hazırlanan mülakat formunun yapılandırılmamış olması, çoğu kez içten ve samimi anlatımlara ulaşabilmek adına tercih edilmiştir. Ses kayıt cihazlarına kaydedilen mülakatlar, deşifre edildikten sonra tekrar tekrar okunmak suretiyle tematik olarak farklı başlıklara ayrılmış, bu sayede anlatımlar sonrasında gözden kaçma ihtimali olan kısımların yeni görüşmeler sayesinde düzeltilmesi ve kontrol edilmesine olanak sağlanmıştır. Elbette yürütülen saha araştırması bir makalenin sınırlılığı göz önünde bulundurularak sürdürülmüş, ortaya çıkan te-

matik farklılıklar bu sınırlılık içerisinde tasnif edilmiş, sonrasında ise göç eden ailede genç olmanın ne demek olduğuna dair öne çıkan konular tartışma gündemine alınmıştır.

Nitekim Esenler’de yaşayan gençlerden pek çoğu için göç olgusu ya doğduğu köyden yahut kasabadan ufak yaşta ayrılıp kente gelmek ya da göçle henüz gelmiş bir ailenin kentte doğan ilk çocuğu olmak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla araştırmamızın temel bulguları anlamında Esenler’de pek çok genç için; 1) ailenin maddi gelirinin değişken ve kısıtlı yapısı, 2) eğitim süreçlerinde karşılaşılan sorunlar, 3) meslek edin(eme)me, 4) ebeveyn, kültürel çatışma ve akran ilişkileri, 5) uyuşturucu madde kullanımına, suça ve şiddete yönelme olarak tasnif edebilecek sorunlar denklemini içerisinde yaşamak demektir.

Ailenin Maddi Gelirinin Değişken ve Kısıtlı Yapısı

Göç ile Esenler’e gelmiş olan ailelerin pek çoğunun bir önceki yaşam alanının genellikle köy ya da kasaba olması, ailelerin kente tutunma süreçlerinde önemli bir sosyokültürel belirleyici olarak rol oynamaktadır. Nitekim literatürde önceleri gecekondulu ailesi olarak tanımlanan ve köyden kente göç etmiş ailelerin varlık sahası şeklinde biçimlenen yeni barınma alanları; daha sonraları kentin varoş semtleri ya da çevre ilçeleri (banliyöleri) olarak yeniden üretilecektir. Bu anlamda eskinin gecekondusu şimdinin varoş ya da banliyösü, özünde saklı duran modern ile geleneksel arasında yaşanan kopuşu ya da “ne tarımsal ne de endüstriyel” (Karpat, 2010, s. 447) bir toplumsal biçimlenişi temsil etmektedir. Özellikle kentsel yenilenmenin ve “soylulaştırma” (Şentürk, 2011, s. 400) çabalarının bina stoklarından kültürel dokuya doğru evrilmeye başladığı bir zamanda bu durumdan en çok etkilenecek olan kurumların başında elbette aile kurumu gelmektedir.

Gençlerle yapılan derinlemesine mülakatlarda en dikkat çekici ve sıkça tekrarlanan husus, ailenin maddi anlamda yaşamakta olduğu değişken ve kısıtlı ekonomik yapısıdır. Bu durum genellikle ailenin

İstanbul'a ilk göç ettiği tarihten beri süregelen sıkıntılı maddi ilişkileri de tanımlayan bir gerçekliğe dönüşmektedir. Aslında yaşanan bu durum Buğra ve Keyder (2003, s.20) "yeni yoksulluk" bağlamında toplumsal dışlanma, alt sınıf ve kenardalık üzerinden tanımlanabilecek olan farklı bir kente tutunma sürecine evrilmektedir.

Özellikle İstanbul'un "taşı toprağı altındır" sözünün gençlerin hayatındaki yeri üzerine Zuhâl'in -ki kendisi Niğde'den İstanbul'a maddi sorunları dolayısıyla göç etmiş bir ailenin, yine maddi imkansızlıklar nedeniyle 6. Sınıfta okuldan ayrılmak zorunda kalan genç kızıdır- söyledikleri oldukça manidardır:

"Benim memleketimde (Niğde'de) her şey o kadar güzel, o kadar ucuzdur ki... Mesela biz patatesimizi bile kendimiz yetiştirip yerken, burada her şeyi almak zorundasın (Marketten). Mesela (ev) kiralar(ı)... Esenler'de en güzel daire 500 bilemedin 600'dür. Bizim orada (Niğde'de) en güzel daire 250-300'dür. Dediğim gibi hani burası (İstanbul) altın şehirdi? Hani diyorlar ya taşı toprağı altın diye, yalan hem de büyük yalan." [Zuhâl, 18, Konfeksiyon İşçisi, Niğde]

Nitekim Zuhâl'in dert yandığı temel mesele olan ev kiralarının yüksek olması aslında bir başka noktaya, kente göçle gelmiş ailelerin ortak bir sorununa dikkat çekmektedir. Göç ailesi aynı zamanda kimi zaman belli bir süre kimi zaman da sürekli bir "ev kiracısı"na dönüşebilmekte, genellikle kiralanan evlerin ucuz olması ise ayrı bir tercih sebebi sayılmaktadır. Bu durum özellikle hem aile hem de genç açısından farklı birtakım zorlukları da beraberinde getirmekte, genellikle bodrum ya da yeteri kadar güneş ışığı almayan giriş katlar tercih edilmekte, bu şartlar ise evde en çok vakit geçiren bireylerde -anne ve ufak çocuklarda- kronik birtakım sağlık problemlerinin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Nitekim görüşülen gençlerin neredeyse tamamının evinde romatizmal rahatsızlıklara ve solunum yetmezliğine dayalı sağlık şikâyetlerinin bulunduğu gözlenmiştir.

Esenler'e göç ile gelen aile yapılarında, genel olarak göç eden birey

ve ailelerin alışıldık tutumlarının bir yansıması da gözükmekte, göç edenlerin yaş ortalamasının genelde 20 ila 30 yaş arası ve yoğunluklu olarak erkek olması, iş kurma telaşı ve risk almaya yatkınlık gibi (Tekeli, 2011, s. 179) bir takım özelliklerin öncelik olarak ortaya çıktığı fark edilmektedir. Fakat süreç çoğunlukla göçün ilk yıllarında beklenildiğinin tam tersi bir şekilde gerçekleşebilmekte, tarım dışı süreçlerin gelişmesine (Adıgüzel, 2001, s. 20) gerek hizmet ya da inşaat sektörünün en alt birimlerinde süregelen bir işçiliğe, en azından kendi iş yerini açıncaya ya da seyyar satıcı tezgâhını kuruncaya kadar devam eden yoğun tempolu bir iş hayatına karşılık gelmektedir. Bu noktada görüşme yapılan gençlerden Zuhal'in [18, Konfeksiyon İşçisi, Niğde] altını ısrarla çizdiği temel sorun alanlarından birisiyle daha karşılaşılmakta, genellikle iş güvencesinden yoksun, sigortasız ve kayıt dışı işçiliğin yaygın bir şekilde hâlihazırda devam edegeldiği gözlenmektedir. Sürecin daha ilginç olan kısmı ise bu durumun ebeveynlerden çocuklarına aktararak devam etmesi ve göç ailesinin çalışma hayatına atılan gençlerinin de genellikle sigortasız bir biçimde çalışmalarıdır.

Bu duruma örnek olması bağlamında daha önce Esenler'de yapılan (Yaman, 2013, s. 355-356) saha çalışmasında yine başka bir konfeksiyon atölyesi çalışanı olan Buket'in aktarımları meselenin anlaşılmasını sağlayacaktır:

“Beynimde tümör var. Düşünmekten, stresten. Aldıracaksın diyorlar. Lazere de girebilirsin, lazerle de aldırabilirsin diyorlar. Neyle? Sigortam yok, hiçbir şeyim yok. Neyle aldıracağım, neyle aldıracaksın? Para yok. 8 bin lira para istiyor adam senden. Yok ilaçları falan, onun masrafı ayrı sana ait, yatışın filan ayrı yani. Sadece bir ameliyata 8 bin lira istiyor senden. Neyle vereceksin? Ne vereceksin? Başka çare var mı, öleceksin. Ha diyorum lan öyle de öleceksin, böyle de öleceksin.” [Buket, 17, Lise Terk-Konfeksiyon Çalışanı, Niğde]

Buket'in anlatımında kolaylıkla ortaya çıkan bu durum, aile fertlerinin pek çoğu için özellikle sağlık sorunlarının yaşandığı zaman-

larda çok belirgin bir şekilde belirmektedir. Nitekim görüşme yapılan gençlerden pek çoğunun ortak bir paylaşım olarak aktardıkları “aileden aynı soyadlı birinin SGK’sı ile muayene olmak, bir başkasının kimliği ile ilaç temin etmek” yaygın bir “sağlık güvencesizliği ile baş etme stratejisi”ne dönüşebilmektedir.

Göç eden ailelerin yaşamakta oldukları düzensiz iş ve maddi gelir sahibi olma durumları, kente yerleşme zamanından günümüze doğru yaklaştıkça kimi aileler için tersinden de bir sürecin işleme sine zemin hazırlayabilmektedir. Bazı aileler için kentte geçirilen süre ile doğru orantılı bir şekilde maddi imkânlarda genişleme, ev ve araba sahibi olma, kimi zaman kendi iş yerini açma gibi durumların da var olduğuna dikkat çeken katılımcılar, yine de bu durumun Esenler örneğinde çok yaygın bir duruma karşılık gelmediğini belirtmektedirler.

Eğitim Süreçlerinde Karşılaşılan Sorunlar

Göç eden ailenin okula devam eden bir genci için kentteki eğitim süreçlerinden kopmadan okuma hayatına devam edebilmek, birtakım engellere karşı sabırlı olmak, sıkıntıları göze almak ve âdeta çoğu zaman “akıntıya karşı kürek çekmek” olarak tanımlanabilecek bir duruma karşılık gelmektedir. Nitekim hem görüşme yapılan gençler hem de görüşlerine başvurulmuş Esenler ilçesinin en büyük liselerinden birisinde rehber öğretmen olarak görev yapan Yunus Bey özetlemeye çalışılan bu arıza durum hakkında çok farklı bilgileri paylaşmaktadırlar. Yunus Bey gençlerin aileleri ile süregiden ilişkilerinde eğitim boyutunun oldukça zayıf bir duruma karşılık geldiğini özetlemekte, kırsal bölgelerde doğup büyümüş ve eğitim olanaklarından çoğu zaman yararlanamamış ebeveynlerin, kendi çocuklarına karşı eğitim desteği sunabilmekte oldukça zorlandıklarını belirtmektedir. Bu noktada meselenin hem maddi hem de manevi yönü öne çıkmaktadır. Ailelerin çoğu zaman kısıtlı maddi imkanları sebebiyle gençlerin eğitim süreçlerini sürdürebilme özellikle lise döneminde okul dışında dershaneye

gönderebilme ve bu sayede eğitimlerine destek olabilme adına oldukça zorlandıklarının altını çizen Yunus Bey; özellikle gençlerin de yetersiz desteklenme sonucunda okul başarılarının düşük olmasına paralel olarak kademeli bir şekilde okuldan uzaklaştıklarını belirtmektedir. Ayrıca ailelerin ev ortamında çocuklarına çok basit ders konularında bile destek olamayışları da göz önüne alındığında, gençlerin eğitim sürecinden bir şekilde uzaklaşmaları gibi kaçınılmaz bir durum ortaya çıkmaktadır. Yunus Bey göç eden ailelerin liselerde okuyan gençlerine yönelik analizleri meselenin anlaşılmasına katkı sağlayabilir:

“Bunlara (“göçün gençleri”ne) sistem müsaade ederse, üniversiteli olurlar. Sistem nasıl müsaade eder? Sistem şöyle müsaade eder: Şimdi bizim dört yıl, beş yıl önceki ÖSS başarılarımız yüzde iki buçuk üç’tü, yani biz 400 kişiyi mezun ederdik, kazanan 6 kişi olurdu lisans eğitimini. İki yıldır başarılarımız yüzde altmış, yetmiş; ek yerleştirmelerle falan yüzde altmış, yetmişlere çıkıyor. Peki bu nasıl oluyor? Ben bakıyorum, öğrencinin çözdüğü ortalama soru sayısı aynı, ama üniversiteye giren öğrenci sayısı farklı. Ne yapıldı bu süre zarfında? 150 bin 155 bin olan kontenjanlar, 250-300 bine dayandı. 81 üniversite, her üniversite kendi kontenjanını aşmaya çalışıyor. Hala, daha çok öğrenci demek puanların aşağı çekilmesi demek, özel üniversitelerin devreye girmesi, özel üniversite, dersane mantığıyla artık kapı kapı gezip “Bize öğrenci yollayın” demeye başladılar. İstanbul’da 34 tane özel üniversite var. Şimdi arz talep dengesi aslında; dolayısıyla bu yol açıldığı zaman, yarın siz yüksek öğretimde göç eden aile gençliğini de göreceksiniz. Ancak bizim 1500 kişilik bir öğrenci grubumuz var. Fakat yarısından fazlası kalır okulda, çok rahat yarısı kalır.” [Yunus, 36, Rehberlik Öğretmeni]

Nitekim eğitim olanakları itibarıyla yeterince desteklenemeyen bu gençler için bir başka sorun alanı ise ailelerin bizzat yaşamakta oldukları yoksulluktur. Bir önceki başlıkta değinildiği üzere ailenin

düzenli bir maddi gelirden yoksun olarak hayata devam ediyor oluşu gençlerin okul dışında ya da ara dönem ve yaz dönemi tatillerinde çalışmalarına zemin hazırlamaktadır. Bu anlamda gençlerin eğitim süreçlerinden kopmalarına ilişkin bir başka tespit ise lise 2. sınıf öğrencisi Ayşen’in dilinden aktarılmaktadır:

“Abi şimdi sen söyle, benim kardeşim nasıl okusun da adam olsun... şimdi çocuk orta 2’ye gidiyor, bir yandan da okul çıkışında ne iş olursa çalışıyor... Üç beş kuruş eve para getirmek için; ben de yazları çalışıyorum... Eee nasıl olacak böyle, hem okula gidecez, hem akşama kadar çalışcaz, hem de başarılı olucaz... Ya tabi olunur da aslında, bizim çevrede (aileyi kastederek) okuyanda olmayınca gel de oku... Bak ben Lise 2’deyim, koskoca ailede en çok okuyan benim, düşün yani...”
[Ayşen, 16, Lise 2, Kastamonu]

Aslında süreç pek çok göç ailesini aynı zor kararın kapısına getirmektedir; ya “çocuğun her ne olursa olsun okuması ve adam olması” uğruna zorlu bir çabaya girişmek ya da “en iyisi çalışsın da eve eklemek getirsin” diyerek çocuk ve gençlerini erken yaşta çalışma hayatı ile karşı karşıya bırakmak. Yapılan görüşmelerde çoğu zaman ikinci şıkkın daha fazla tercih edilen bir gerçekliğe dönüştüğü katılımcılar tarafından farklı şekillerde dile getirilmiştir. 1980 sonrası göç davranışında ailelerin genellikle böylesi bir yaklaşımı benimsemelerinde temel etken olarak, bu göç dalgasının “zorunlu” ve “istem dışı” bir karakterde hareket etmesi ve dolayısıyla “zorla” gelinen bir yerde öncelikle hayata tutunabilmenin ve asgari geçim şartlarını oluşturabilmenin ana gayeye dönüşmesinin etkili olduğu düşünülebilecektir.

Gençlerin bir kısmının belirttiği üzere okurken gerek öğretmenler tarafından gerekse de akran ilişkileri içerisinde dışlanmak olarak tanımlanabilecek farklı bir sürecin de yaşandığı belirtilmektedir. Özellikle okulda öğretmenler tarafından kimi zaman dışlandıklarını belirten gençler, rehber öğretmenlerin okulda durumu zayıf öğrencilerle değil üniversiteyi kazanması beklenen

öğrencilerle ilgilenmelerinden ve çoğu zaman kendilerine karşı kayıtsız bir tavır takınmalarından dert yanmaktadırlar. Görüşme gerçekleştirilen gençlerden birisi olan Mahsun okuldan atılma sürecinde rol oynayan dramatik faktörlerden birine dikkat çekmektedir:

“Hocam, şimdi ben orta 2’deydim. O sıralar bizim durumlar (ailesinin) bayaa kötüydü, yani nasıl diyeyim bazen akşam bir şey yiyecek durumlar bile olmuyodu evde. Evde kalabalık olunca yetmiyordu hani... Yine böyle bir sabah okula gittim, akşam bir şey yemeden, kahvaltı da yok, 3. Dersten sonra halsizlikte koydum kafayı masaya... işte Hoca geldi, dedi sen zaten hep derste uyuyosun, tembelsin, çalışmıyosun falan derken ben de sinirlendim karşılık verince iş büyüdü... Disiplin, uzaklaştırma derken bir kaç olay daha olunca tasdiknameyi verdiler anlıcan...” [Mahsun, 18, Halde İşçi, Siirt]

Mahsun’un okulla ilişkisinin kesilmesinde sadece bu olayın belirleyici bir sebep olduğu söylenemeyecekse de, özellikle öğrenci-öğretmen ilişkilerinde yaşanan sorunun boyutları hakkında idarecilerin daha serinkanlı olması ve davranması gerektiğine, anlayış dilini hâkim kılacak bir yaklaşıma duyulan ihtiyacın boyutları hakkında birtakım ipuçları vermektedir.

Meslek Edin(eme)me

Gençlerin meslek edinme süreçlerinde, elbette bir nesil önce kentte gelmiş anne-babalarının, yakın akrabalarının ve hemşehrilerinin önemli bir etkisi olduğu gözükmektedir. Göçle gelmiş olan aile fertleri, kırsal hayatın çalışma koşullarında esnek vakit, düzensiz gelir (Karpas, 2003, s. 73) ve uzmanlıktan uzak bir yetenek birikimi ile hayatlarına devam ederlerken,, kentte bu süreç ciddi bir farklılaşmaya uğramıştır. Haftalık çalışma saatlerinin ve tatil günlerinin belirli olduğu, alınacak olan ücretin önceden belirlendiği, genellikle başlangıçta niteliksiz ve beceri gerektirmeyen fakat daha sonrasında ise kısmen mesleki uzmanlaşmanın öne çıktığı bir çalışma hayatı, gençlerin

ailelerinden görerek tecrübe ettikleri bir sosyal duruma dönüşecektir.

Meslek edinme noktasında birkaç çalışma alanının gençlerin çoğunlukla tecrübe ettikleri bir çalışma biçimine dönüştüğü görüşmeler sonrasında fark edilmiştir. Merdiven altı konfeksiyon atölyeciliği ve Esenler Halinde hamallık, en çok öne çıkan iki çalışma alanı olarak belirirken, kızların atölyeciliğe ek olarak tezgahartılık-kasiyerlik ve günü birlik pazarlama elemanlığı gibi işlerde de çalıştığı gözlenmektedir. Genç erkeklerin ise hizmet sektörünün en alt birimlerinde çoğu zaman çırak olarak çalıştıklarına, genellikle emek yoğun ve ağır iş kollarında istihdam olduklarına dair anlatımlarla karşılaşılacaktır. Bu durum bir biçimde eğitim sürecinden uzaklaşma-kopma durumuyla paralel bir şekilde ilerlemekte;, gençler önce yarı zamanlı (part-time) çalıştıkları iş kollarında bir süre sonra sürekli işçi statüsüne geçmektedirler.

Bu anlamda gençlerin büyük çoğunluğu, ebevenyelerinden görmüş oldukları ve kendilerine yabancı olmayan benzeri işlere, kimi zaman gönüllü kimi zamanda birtakım mecburiyetlerden dolayı talip olarak aslında babadan oğula geçen bir sistem içerisinde çalışma hayatına atılmakta, maaşı ve mesleki becerisi düşük işleri tercih etmek suretiyle aile içerisinde bir iş devamlılığına da imkân sağlamaktadırlar. Aslında gençler için meslek tercihlerinde yaşanagelen böylesi bir durum, dünyanın pek çok yerinde “işçi gençlik” için aşağı yukarı aynı şekilde süregelmektedir. Örneğin Perrot (1996, s. 93-94)'ın fabrikadaki işçi gençler konulu çalışmasında, gençlerden birisinin ağzından aktarmış olduğu “pantolonumu giyip okul sıralarında oturmaktan rahatsız oluyorum, bununla birlikte ağabeyim gibi olmaktan da endişe duyuyorum” ifadelerini bu bağlamda ele almak mümkün gözükmemekte;, bu gençlerin bir taraftan yoksul ailesine yardımcı olmayı zorunluluk kabul eden fakat diğer taraftan kendinden yaşça büyük olan ağabeyi gibi “babasının emeklilik döneminde” fabrikadaki boşluğunu dolduracak bir elemana dönüşme isteği belirlediği fark edilmektedir.

Gençler açısından ücreti düşük, mesaisi 12-15 saat arasında deği-

şen, ağır iş koşullarında çalışma hayatına devam edebilmek de çoğu zaman tercih edilen bir durumdan öte zorla katlanılan bir çabaya dönüşmektedir. Ayrıca çalışmaya başladıktan sonra bir şekilde açık öğretim imkânlarından istifade ederek eğitime devam edebilmek çoğu genç için sürdürülmesi hayli güç bir denkleme dönüşmektedir. Bu anlamda ifade ettikleri üzere hem ailelerinden yeterince alamadıkları motivasyon ve destek hem de akran ilişkilerinde bir süre sonra eğitime devam etmenin çok da gerekli bir şey olmadığı yönündeki genel eğilim ile gençlerin pek çoğu için meslek hayatına erken yaşlarda başlamak büyük oranda bir daha eğitime hayatına dâhil olamamakla aynı anlama gelmektedir. Mülakat gerçekleştirilen mahalle sakinlerinden Enver Bey, göçle gelmiş bir ailenin, anne-babasını erken yaşta kaybetmiş ve çalışma hayatına küçük yaşlarda başlamış bir üyesi olarak kendi hikayesi üzerinden yapmış olduğu anlatımlarda yaşanan bu duruma dair detaylı analizlerde bulunmaktadır. Kendisi meslek sahibi olduktan ve evlendikten sonra çevresinde kendi kaderini yaşayan göç ailesinin kente tutunmaya çalışan gençlerine dönük yürütmekte olduğu faaliyetlerden bahsederken âdeta bir sosyal çalışmacı yaklaşımıyla pek çok gencin yeniden eğitim hayatına başlamasına ve çalışmaya başlayanların ise nitelikli meslek kollarında aranan elemanlar hâline gelmelerine yönelik ne denli özverili bir çalışma yürüttüğünü anlatmaktadır. Enver Bey bu kapsamda sayıları ellileri bulan gençlerden birisinin çalışırken eğitim hayatını da devam ettirebilmesi için nasıl bir çaba yürüttüğünü anlatmakta ve çoğu zaman ebeveynlerine rağmen gençleri nasıl motive ettiğini özetlemektedir:

“Dedim ki bak oğlum zaten çalışacaksın seni zaten 16-17 yaşında lise’ye başlatabırız, bu saatten sonra açık liseye yazılacaksın. Liseyi bitireceksin dışardan dedim peşinden kovalayan yok 7 senede bitir dedim 8 senede bitir. Zaten onun anluyacak onun önemini biraz zaman geçsin, sonra asılacak (okumaya) yani şimdi 2’de mesela. Süreç kolay da olmadı, yani annesi gitmedi (açık lise kaydına) hanıma dedim yani iş sana düştü yarın sen gideceksin milli eğitime o da gitti. Hanımla be-

raber gittiler, kayıt oldu şimdi hem liseye devam ediyor hem de bir işe yerleştirdik okuyor yani. Sonra dedim ki ona; Senin dedim zeki olduğunu biliyorum ben eşşek gibi zekan var ama dedim sen onu iyi yönde kullanmıyorsun ki... Bazen oluyor hakaten öyle yani 5 ay geçiyor illa bizim burnumuzu bir şeye sokuyor ya Metris'e gidiyoruz ya Silivri'ye gidiyoruz ya hastaneye gidiyoruz. Daha 2 hafta 3 hafta önce mesela aynı durumu gene yaşadık mesela ama bunun yanında biraz maneviyat öğrendi, çalışmayı öğrendi, eve biraz daha hakim olmayı öğrendi bir şeylerde öğrendi yani sadece boş kalmadı yani." [Enver Bey, Gençlerle İlgilenen Mahalle Sakini, 47, Çankırı]

Enver Bey'in anlatımından özetlenen bu durum gençlerin pek çoğu için benzeri şartlarda gerçekleşmektedir. Nitekim gençlerin pek çoğu için aileyle kurulan ilişkilerde yaşanan sorunlu boyut, hem eğitim süreçlerinde hem de çalışma hayatında öne çıkarken ayrıca kendi içerisinde değerlendirilmesi zorunlu gözüken bir ilişkiler bütünü de izah etmektedir.

Gençlerin çalışma koşullarının bizzat akran ilişkileri ve kendi psikolojileri üzerinden de etkileri olabileceğine dair kafe sahibi Hüseyin Bey'in [Hüseyin, 45, Çankırı] anlatımlarının önemli olduğu gözükmektedir:

"Hocam şimdi gencin kafeye gelişinden bellidir durumunun ne olduğu ya da haftalığını alıp alamadığı. Eğer kafeye girerken espri yapıyor, elinde sigara paketini taşıyarak geliyor ya da şarkılar söylüyorsa kesin haftalığını alabilmiştir. O gün artık arkadaşları ile güzel vakit geçirir, şakalaşır, güler, eğlenir. Ama patron vermediyse haftalığını o zaman o çocuğa bulaşmayacaksınız... Zaten küfrederek, söverek gelir patrona; karşısına çıkan herkese bulaşır yani sorun çıkartır anlayacağın... Adam zaten bütün hafta haftalığını alıp, güzel bir gün geçirmek için hayaller kurmuş, eğer parası yoksa iş kötüdür anlayacağın..."

Hüseyin Bey'in tanımlamış olduğu bu durum gençler tarafından da

tasdik edilmiş ve aslında bir haftalık zorlu bir mesai sonrası hak edilen, fakat kimi zaman elde edilemeyen haftalığın gençlerin psikolojisi ve sosyal ilişkileri üzerinde ne denli önemli bir etkisi olduğuna değinilmiştir. Bu anlamda göç ailesinin yaşamakta olduğu maddi-manevi yoksunluklar, eğitim süreçlerinden bir şekilde uzak kalmaları ve çalışma hayatında çoğu zaman sıkıntılı bir sürecin işliyor olması kaçınılmaz bir biçimde “göçün gençleri” ile aileleri arasında cereyan eden ilişkinin boyutlarının da incelenmesini zorunlu kılmaktadır.

Ebeveyn, Kültürel Çatışma ve Akran İlişkileri

Gençler ile aile ilişkileri hakkında yapılacak değerlendirmelere geçmeden önce mülakat gerçekleştirilen gençlerin aile yapılarının genellikle sayısal olarak birbirine benzediğini, hane sayısının genellikle 7 kişi ve üzerinde olduğu ifade edilmelidir. Ayrıca evin yetişkin çocuklarının genellikle eğitime devam etmek yerine çalışmayı tercih ettiği, çocukların yaşlarının küçülmesiyle eğitime katılım oranı arasında doğrusal bir artışın gözlemlendiği fark edilmektedir. Aile yapısı itibarıyla geleneksel ilişki biçimlerinin, göç edilen yöreye has birtakım kültürel özelliklerin, örflerin ve ananelerin devam ettirilmeye çalışıldığı bir aile ortamının yanı sıra, kente uyum sağlayabilme kaygısından beslendiği gözlenen bir “kültürel kabuk değiştirme” çabasının da ailenin kentte doğan genç nesilleri tarafından hayata geçirildiğinden bahsedilebilir. Nitekim görüşme gerçekleştirilen gençlerden neredeyse tamamı, ailelerinin kendilerini anlamadıklarını düşünmekte, özellikle kent kültürüne adapte olma noktasında çekingen davrandıklarından yakınmakta, kendilerinin ise kent kültürü ile uyumlu olma arayışlarının ise çoğu zaman ebeveynleri tarafından baskılanmak anlamına geldiğini ifade etmektedirler. Katılımcılardan Aynur’un (18, Lise 4, Malatya) ifadesiyle ebeveynleri tarafından aşırı derecede kontrol edilmeleri ve yaşamakta oldukları kültürel uyumsuzluk kimi zaman zor anlar yaşamalarına zemin hazırlayabilmektedir:

“Benim farklı olduğumu anlamıyorlar, mesela ona göre (annesini kastederek) çok açık-saçık giyiniyorum, yani sürekli öyle söylüyor bana. İşte hiç bir ablamda görmemiş benim gibisini, hiç laf dinlemiyormuşum falan filan... Bir de geç geliyoruz diye bazen eve kızıyorlar, geçte değil aslında ezandan (akşam ezanını kastediyor) önce yine evdeyiz, ama yine de sanki hep evde oturalım, işte yanlarında böyle... Anlaşamıyoruz anlıcağın Hocam, sonrada kavga dövüş işte...”

Aynur’un ifade ettiklerini aslında klasik bir ergen-ebeveyn çatışmasının ötesine taşıyan boyut ise bir şekilde ailesinin sahip olduğu geleneksel kültür anlayışının dışında bir yerde kendisinin konumlanıyor olarak algılanması ve bu durumun bir zaman sonra evden uzaklaşmaya-kaçmaya kadar varabilecek daha sorunlu ilişkilerin belirmesine yol açmasıdır. Nitekim Aynur’da ifadesini bulan bu durum gençlerin pek çoğu açısından sıkça yaşanan bir gerilim alanına dönüşmekte; dahası gençler hem kendi aile kültürlerinden temelli bir kopuşu istememekte hem de akran ilişkilerinde “kentli” olmanın kültürel getirilerinden soyutlanmamaya çalışmaktadırlar. Bu durum gençlerin pek çoğu için aile ile kurulan ilişkinin boyutlarının sönük ve yetersiz olmasına zemin hazırlamaktadır. Gençlerin tamamında gerek ebeveyn ile gerekse de ailenin geri kalan fertleri ile kurulacak ilişkilerde ailenin kültürel yaklaşımlardan hareketle oluşan “kırmızı çizgilere” değmeden, alabildiğine kapalı ve sönük bir diyalog zemininin öncelenmesi gibi bir durumla karşılaşmaktadır.

Aile ile kurulan ilişkilerde yaşanan içe kapanma durumunun bir süre sonra akran ilişkileri üzerinden giderilmeye çalışıldığını gençlerin anlatımları üzerinden okumak mümkün gözükmektedir. Gençler açısından akran ilişkileri çoğu zaman güçlü bir dayanışma biçiminde ortaya çıkabilmekte, maddi anlamda yaşanan sorunlar paylaşarak aşılmaya çalışılmaktadır. Aynı zamanda gençler için akran ilişkileri, ailelerinden çoğu kez elde edemedikleri sosyal statü eksikliğini de karşılayan bir zemine evrilebilmekte, kendi araların-

da onarlı yirmişerli gruplar hâlinde “takılmaları” özellikle sorun zamanlarında (örneğin kavga durumlarında) bir güç ve sosyal destek sağlama aracına dönüşebilmektedir.

Gençler arasında paylaşım ilişkilerinin çoğu zaman statü sağlama endişesinin yanı sıra bizzat menfaate dayalı taraflarının da bulunduğu aktarılmaktadır. Özellikle gençlik döneminde kıyafet temin etmek ve modaya uygun giysilerle kent merkezinde ya da yaşadığı ilçenin görünen mekanlarında, illa ki “kalabalık zamanlarda” görünür olabilmek için maddi bir gelirin olması gerekmektedir. Genç kızların ve erkeklerin anlatımlarında öne çıkan biçimiyle bu durum çoğu zaman ortak kıyafet kullanımı yoluyla aşılmaya çalışılmakta, dahası “ortak bir gardrop” kültürü oluşmaktadır.

Gençler arasında bütün bu paylaşım süreçlerinde genelde çok etkili olması beklenen hemşehrilik yaklaşımının, mülakatçıların ortak anlatımıyla belirgin bir özellik olarak belirmediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla “göçün gençleri” için Diyarbakırlı, Kastamonulu, Malatyalı ya da Samsunlu olmanın ötesinde, kent merkezinde çoğu zaman benzeri bir “göç kaderini” ama az, ama çok paylaşıyor olmalarının üzerinden doğal bir yakınlaşmanın/birlikteliğin yaşandığı gözlenmektedir. Bu açıdan gençler arasında ebeveynlerine oranla “memleket kimlikleri”nin “göç kimliği” potasında eridiğini söylemek mümkün gözükmemektedir. Fakat bu sürece paralel bir şekilde gençlerin Esenler dışında İstanbul’un hangi ilçesinde yaşamak isterdiniz, sorusuna verdikleri “Bilmiyorum, daha doğrusu İstanbul’un diğer ilçelerini bilmiyorum” cevabı “göç kimliği” etrafında yaşanan bütünleşmenin “İstanbullu olmak” üzerinden kurulamadığı gibi bir sonucun da ortaya çıktığına işaret etmektedir.

Ayrıca görüşülen gençlerin ebeveynlerinden pek çoğunun ileride “emekli” olduklarında doğdukları ile, ilçeye, köye dönmek gibi bir özlemlerinin olduğu, hatta yaz tatillerinde bile ebeveynlerinin memleketlerine gitme isteklerinin ne denli baskın olduğu gençlerin anlatımlarıyla anlaşılabilir. Hatta bir katılımcının ifadesi ile “Hocam bizimkiler kışın bir cenaze ya da düğün olsa da köye

bir gitsek diye beklerler.” tarzında ifade ettikleri ebeveynleri için yaşanagelen “geriye göç” sürecinin (ya da belki de umudunun), gençler açısından neredeyse hiçbir karşılığının bulunmayışı ilginç bir göç durumu olarak not edilebilir. Nitekim görüşülen gençlerden birisi hariç diğerlerinin tamamının ya maddi imkânsızlıktan ya da bireysel isteksizliklerden ötürü memleketlerini hiç görmediklerini söylemeleri bu durumu özetler niteliktedir.

“Göçün gençleri” açısından özellikle ergenlik döneminde sıkça yaşanan başka bir durum ise gençlerin anlatımlarında yer almaktadır: Evden kaçma ya da ayrılma. Gençler aileleri ile bir türlü kuramadıkları sağlıklı ilişki zemininin neticesi olarak genellikle tepkilerini belirtmek, ebeveynlerinin ilgisini üzerlerine çekmek ya da gerçekten bir daha dönmek üzere (ki bu durum çok nadir gözükmektedir) evden ayrılmakta, evi terk etmektedirler. Mülakatçılardan Zuhal özellikle ailesi ile yaşadığı sorun zamanlarından birisinde çareyi evden uzaklaşmakta bulmaktadır. Kendi evine çok yakın bir arkadaşının evinde bir süre ailesinden ayrı yaşamaya çalışmakta, bu sırada sokaklarda kaldığını ve sıkça vakit geçirdiği kafelerden birisine sığınmak durumunda kalışını anlatmaktadır:

“Apartman aralarında kaldım, yeri geldi, bu kafenin hatırı bende çok. Çünkü o aylarda ben gelip burada oturdum. Allah razı olsun Hüseyin abim bir tanedir. Nevzat abimiz vardı bir tanedir. İnsandır, yani ben onlar gibi insan görmedim. Onlar kadar delikanlı adam görmedim ben. Bak Hüseyin abinin yanında çok rahat bir, bir buçuk senedir buradayım bir buçuk iki senedir. Burada takılıyorum. Hani yan gözle bakıp da o kadar şekillerle geliyoruz bak, hani oynamak için dans ediyoruz, o kadar kıvırıyoruz yan gözle bir kere baktığını görmedim. Gene ne der? Kardeşim, kızım der. Arada şekil değiştiririm babam o benim derim gözlerine kurban filan derim. Arada şekil yaparım ama o bana yapmıyordu işte. Yanlış anlamayın o kadar adamdır yani. Burası olmasaydı sokakta ne yapardım bilemiyorum...” [Zuhal, 18, Konfeksiyon İşçisi, Niğde]

Zuhal her ne kadar bir süre evden uzakta vakit geçirmiş olsa da, anne babasını ne kadar çok sevdiğini, onlar olmadan rahat uyku bile uyuyamadığını söylemekte ve bir süre sonra kendi isteği ile eve tekrar döndüğünü belirtmektedir. Aslında gençlerin ailelerinden bir sürede olsa ayrılmayı düşünmeleri ya da bu durumu pratiğe aktarmaları, gençlerin de gönülden istemedikleri bir davranış biçimine karşılık gelmektedir. Nitekim görüşülen gençlerden pek çoğu evlerinden belirli süreler içerisinde ayrılmış olsalar da bir zaman sonra ve genellikle kendi istekleri ile evlerine dönmekten başka bir yol bulmadıklarını belirtmektedirler.

Gençler, gerek aileleri ile kurdukları sorunlu ilişkiler sebebiyle gerek eğitim süreçlerinden uzaklaşmaları ve dolayısıyla geçici ve ağır çalışma koşullarında hayatlarına devam etmeleri nedeniyle çoğu zaman akran ortamlarının baskın etkisiyle bir şekilde uyuşturucu madde kullanmaya ve âdeta yaşadıkları zaman ve mekândan kopup uzaklaşmalarına karşılık gelecek bir yönelime doğru kayabilmektedirler. Madde kullanma alışkanlığı ise beraberinde çok daha sorunlu bir sosyal ilişkiler bütünü beraberinde getirmektedir.

Uyuşturucu Madde Kullanımına, Suça ve Şiddete Yönelme

Gençlerin uyuşturucu madde kullanıma yönelik anlatılarının mülakatlar içerisinde önemli bir yer tutması, mülakat sorunlarının bir kısmının madde kullanım alışkanlıkları ve bu durumun bireysel-sosyal yansımalarının ortaya çıkartılmasına dönük olarak hazırlanmasını zorunlu hâle getirmiştir. Gençler için sigara kullanımının çok yaygın bir alışkanlığa karşılık geldiğini ifade ettikten sonra, asıl sorun alanını uyuşturucu madde kullanımının gençlerin pek çoğu için normal bir duruma dönüşmüş olması oluşturmaktadır. Nitekim görüşme gerçekleştirilen gençlerden neredeyse tamamı hayatında en az birkaç defa esrar sarıp, hap kullandığını belirtmişlerdir. Bu durumun nedenleri üzerine soru yöneltildiğinde ise verilen cevapların iki ana ekseninde odaklandığı fark edilmiştir. Bunlardan ilki ailelerinden yeteri kadar ilgi ve sevgi görmedikleri

ve bu durumun ailenin kentte tutunma ve pek çok farklı yoksunlukla mücadele etme süreciyle de birleştiğinde âdeta çoğu zaman içinden çıkılmaz bir hâle bürünmesiyle doğrudan ilişkili olduğunun ifade edilmesidir. Madde kullanma alışkanlığının sebepleri hakkında kendi tecrübesi üzerinden birtakım bilgiler paylaşan Aynur (18, Lise 4, Malatya), genelde pek çok sorun durumu ile tek başına mücadele ediyor oluşunun kendisini kaçınılmaz bir biçimde madde kullanmaya yönelttiğini anlatmaktadır:

“-Ama 18 yaşındayım, benim çektiklerimi kimse çekmedi emin olun yani.

-Ne çektin?

-Annemi kendi gözümün önünde kaybediyordum. Düşünün, komaya girdi. Dedemle kavga ediyordu. Otuyoruz, bir gün evdeyiz, annem kendi gözlerimin önünde nefesi gitti. Kalbi durdu. Gözüm döndü, babam gözümün önünde yere yığıldı. 140 kiloluk adamı nasıl kaldırabilirsin? Kafasını kaldıramazsın. Gözümün önünde yere yığıldı. Ya bunlar kafama göre attığım (madde kullanımını ve sonrasında kollarına atmış olduğu façaları kastederek) şeyler değil. Bazen insanın kafası zonklıyor, gidiyor, keşke yapmasaydım diye ama keşkeler geri gelmiyor. Yapacak bir şey yok yani. Geçmiş artık geçmiş. Yani artık insanlar gününün geçtiğine bakıyorlar. Geleceğini görmüyor. Ya bu günüm geçti mi, tamam ya geçmiş işte. Kaç kere evden çıktım mesela, kavga ettim evden çıktım. Sokakta kaldım ya ocak aylarında...”

Aynur'un anlatımında ifadesini bulan aile sorunları ve maddi yoksunluklar, gençlerin bir şekilde madde kullanarak atlarmaya çalıştıkları bir “çözüm” sürecine dönüşmektedir. Bu anlamıyla madde kullanmak sadece bir haz elde etmenin çok ötesinde anlamlara da dönüşebilmekte; en sorunlu zamanlarda hayattan vazgeçmeme adına oldukça problemlili bir sorunla baş etme yöntemine karşılık gelmektedir.

Gençlerin anlatımlarında ifade olunan ikinci önemli etken ise akran ilişkileri içerisinde madde kullanımının yaygın olmasıdır. Gençler akran ilişkileri içerisinde yer alabilmek, arkadaş ortamlarından dışlanmamak için ya da kendi ifadeleri ile “kız ya da erkek arkadaşı ile kavga ettikleri ya da ayrıldıklarında” çözüm olarak madde kullanımına yönelmektedirler. Bu durum çoğu zaman gençlerin kendi aralarında şiddet üretmelerine ve kavga etmelerine de sebep olabilmektedir.

Nitekim madde kullanımı alışkanlık hâline dönüştüğü takdirde ciddi bir maddi harcamayı da beraberinde getirmekte ve bu durum düşük ücretli işlerde çalışan gençlerin pek çoğu için farklı yollardan para kazanma arayışının ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilmektedir. Bu anlamda görüşülen katılımcıların tamamı, madde kullanmayı alışkanlık hâline getiren gençler arasında hırsızlığın, torbacılığın (uyuşturucu madde satıcılığının) ya da torbacılarla birlikte vakit geçirerek âdeta onların çırakları gibi beraber vakit geçirmenin yaygın bir hayat biçimi hâline dönüştüğünü söylemektedirler.

Ayrıca “göçün gençleri” daha önce de ifade edildiği üzere maddi ve manevi anlamda kendi aralarında tam bir ortak paylaşım sistemi kurmuş olsalar da, bu düzenin tek işlemediği alan madde kullanımıdır. Gençlerin anlatımlarıyla uyuşturucu maddeye ulaşmak çoğu zaman maddi imkânsızlıklar nedeniyle zor bir süreç olarak belirdiği için, gençler madde kullanımı noktasında paylaşımcı bir davranıştan ziyade alabildiğine bencil bir ilişki biçimini tercih ettiklerini belirtmektedirler. Ayrıca gençler, anne babalarının kendilerinin madde kullandıklarından çoğu zaman haberdar olmadıklarını, bu konuda özellikle ebeveynleri ile aralarındaki sorunlu ilişkinin bu anlamda “işlerine” yaradığını ironik bir tarzda ifade etmektedirler.

Neticede gençlerin pek çoğunun ortak ifadesiyle uyuşturucu madde kullanımını alışkanlık hâline getirmek “dosyalı” (yani birkaç suçtan sabıkalı) olmayı, nezarethanede ya da hapishanede bir süre tutuklu kalmayı, sosyal ilişkilerde özellikle şiddet üzerinden bir statü elde edilmesini kolaylıkla üretebilmektedir.

Sonuç

Akşit (2004, aktaran Tekeli, 2011, s. 50), Türkiye’de köyden kente göç dalgasını tarihsel olarak değerlendirirken üç temel “sıçrama” alanı tespit etmektedir: Bunlardan ilki geçmiş dönemlere kıyasla dört kat fazladan bir artış gösteren kırdan kente göç dalgası dönemi olan 1950-1955 arası dönemdir. İkincisi 1960-1965 arası ve tarımda makineleşmenin kurumsal olarak yerleştiği dönem ve üçüncüsü ise 1985-1990 arası ve büyük oranda Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden olmak üzere “zorunlu göçle şekillenen ve yüzleşilen” (Kurban, Yüksek, Çelik, Ünal ve Aker, 2008, s. 22) dönemdir. Nitekim Esenler’de “göçün gençleri”ne dair giriş mahiyetinde sayılabilecek bu çalışma hem üçüncü göç dalgası ile kente yerleşen ailelerin gençlerine dair bir tespitte bulunabilmek, hem de göçün bir kısım gençler üzerinde ne denli yıkıcı ve tahrip edici boyutlara ulaşabildiğini yine kentte sorun yaşayan ve sorunlu ilişkiler üreten gençler üzerinden tanımlamayı önclemiştir. Bu anlamda görüşlerine yer verilen katılımcıların genellikle göç mağduru gençlerden seçilmesine özen gösterilmesi; göçle gelmiş ve kentte tutunabilmiş aile örneklerinin varlığının az olduğu gibi bir sonucu elbette üretmeyecektir. Nitekim katılımcıların çoğunun anlatımında ifade olduğu şekliyle kentte tutunan, mal-mülk sahibi olan, kendi işini kuran, üniversite okuyan pek çok hemşehri ailesinin ve gencinin de var olduğundan rahatlıkla söz edilebilir. Bu çalışmanın merkezine aldığı temel soru olan “göçün gençleri”nde tutunamayanların hikâyelerinin kent merkezi sayılabilecek alanlarda hâlâ yaşanıyor oluşu ve bu sorunun, başlı başına bir araştırma ve sosyal politika üretebilme adına çalışılmayı bekleyen bir toplumsal alana karşılık geldiği meselesidir.

Aile, eğitim, meslek edinme, kültürel uyum ve madde kullanıma bağlı gelişen suç ilişkileri olarak özetlenebilecek olan beş temel alan; gençlerin bireysel ve toplumsal ilişkilerinden yaşamakta oldukları asıl “sıkışma” alanlarına da karşılık gelmektedir. Bu anlamda gençlerin yaşadıkları sorun alanlarına dair üretilmesini bekle-

dikleri sosyal politika önerilerini, ilgili temalar etrafında kısaca tanımlamaya çalışmak meselenin sorun yaşayanların cümleleri ile çözümlenmesine dönük bir perspektif sağlayabilir.

Gençlerin aileleri ile yaşadıkları sorunun sadece kendilerini kapsayan bir boyutta olmadığını, kendi sorunları çözülsede dahi alttan gelen yeni nesillerin benzeri sorunların içerisine doğduğunu hatırlatarak aile danışmanlığını çağrıştıran bir sosyal destek çalışmasının özellikle kendi ailelerine yönelik uygulanması gerektiğine inanmaktadırlar. Nitekim hem göçün aile bireylerinin tamamında yaratmış olduğu psikolojik sorunların çözümlenmesinde hem de aile içerisinde göç edilen tarihle birlikte süregelen birtakım duygusal travmaların belki bu sayede önüne geçilebileceğini düşünmektedirler. Nitekim göç ailelerinin pek çoğunda ortaya çıkan aile üyelerinin birbirinden hem duygusal hem de fiziki olarak uzak kalmışlarının aile bağlarını çözücü etkisi bu sayede azaltılabilecektir.

Gençler, eğitim olanaklarının daha adil bir biçimde ve biraz da “göçün gençleri”ne pozitif ayrımcılık sağlanabileceği bir biçimde genişletilmesini talep etmektedirler. Bu anlamda özellikle orta-öğretim döneminde “mikro eğitim bursları” ile kendi üzerlerinde aileleri tarafından bir beklentiye dönüşen yarı zamanlı (part-time) çalışma durumunun da ortadan kalkabileceğini düşünmektedir. Eğitim süreçlerinde yaşanan maddi imkânsızlıklardan öte özellikle okul dışında sürdürülebilir bir eğitim desteğine duydukları ihtiyacı dile getirmektedirler. Fakat bu anlamda kamu kurumlarının, örneğin Esenler Belediyesinin ilçenin muhtelif yerlerinde açtığı gençlik merkezlerine “dışlanma” ya da “kenardalık” psikolojisinden ötürü gidemediklerini belirtmektedirler. Bu anlamda özellikle sınıf tekrarı yapan gençlerle gençlik merkezlerinin öncelikli olarak ilgilenmesi gerektiğini düşünmektedirler.

Gençlerin meslek edinme süreçlerine dair ise daha zorlu bir sürecin işlediği gözlenmektedir. Gençler için hizmet sektörünün en alt birimlerinde çalışabilmenin ötesine taşınamayan, dahası sosyal sağlık ve güvenlik imkânlarından yoksun bir şekilde çalışma haya-

tına devam etmek gençlerin içerisinde çıkmadıkları bir duruma dönüşmektedir. Bu anlamda gençler kendi ilgilerine ve becerilerine dönük istihdam edilebilecekleri meslek alanlarında çalışma isteklerini yinelemekte ve bu anlamda yerel yönetimlerin daha fazla rol olmasını istemektedirler.

Kentle yaşadıkları kültürel uyum probleminin aşılabilmesi adına Esenler Belediyesinin daha önce gerçekleştirmiş olduğu İstanbul'u tanıma merkezli "Boğaz turu"nun farklı versiyonlarının da hayata geçirilmesini beklemektedirler. Bu anlamda gençlerden birisinin ifadesi ile birkaç kez Çanakkale'ye gidilmiş olmasına rağmen İstanbul'u tanımadıklarından dert yanmaktadırlar. Özellikle İstanbul'un tarihî mekânlarını, kültürel dokuyu yansıtacak müzeleri ve eserleri gezip görebilmenin bile gençlerin kentle kuracakları sosyalleşme ilişkilerinde olumlu sonuçlar verebileceği düşünülmektedir.

Son olarak madde bağımlılığı ve suça bulaşma durumlarına dair ise gençlerin pek çoğu yukarıda sayılan dört temel sorun alanında yaşanabilecek iyileşmeler neticesinde bu son başlığın kendiliğinden çözülebileceğini düşünmektedirler. Fakat bunun yanı sıra özellikle "torbacılık" (uyuşturucu madde satıcılığı)'ın ilçe sınırları içerisinde giderek yaygınlık kazandığına dikkat çekmekte ve bu sorunun çözümüne dair başta emniyet güçleri olmak üzere kamu kurumlarının ve kuruluşlarının gerekli hassasiyeti göstermeleri gerektiğini belirtmektedirler.

Göçün gençlerinin belirtmiş oldukları pek çok sorunlu alan ve bu alanlara dair çözüm teklifleri, daha geniş kapsamlı olarak yürütülmesi gereken sosyolojik araştırmaları beklemekte; dahası yerel yönetimlerin gençlik meselesi üzerinde kapsamlı bir "gençlik master planı" hazırlama zorunluluğunu da işaretlemektedir.

Kaynakça

- Adıgüzel, Y. (2001). *Kültür endüstrisi-kitle kültürünün açmazları*. İstanbul: Şehir Yayınları.
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2003). *New poverty and the changing welfare regime of Turkey*. Ankara: UNDP.
- İstanbul-Esenler Millî Eğitim Müdürlüğü. (2012). *Esenler tarihi*. <http://esenler.meb.gov.tr/> adresinden 23 Aralık 2012 tarihinde edinilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2011). İl ve ilçelere göre belediye nüfusları. http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2&ENVID=adnksdb2Env&report=wa_belelediye10sonrasi.RDF&p_il1=34&p_ilce1=2016&p_kod=2&p_yil=2011&p_dil=1&desformat=html adresinden 7 Ocak 2013 tarihinde edinilmiştir.
- Esenler Belediyesi. (2012). *Esenler'de eğitim*. <http://www.esenler.bel.tr/Page.aspx?ID=71> adresinden 23 Aralık 2012 tarihinde edinilmiştir.
- Esenler Belediyesi. (2012). *Nüfus bilgileri*. <http://www.esenler.bel.tr/Page.aspx?ID=34> adresinden 28 Aralık 2012 tarihinde edinilmiştir.
- Esenler Belediyesi. (2010). *Esenler belediyesi stratejik plan*. http://www.esenler.bel.tr/Uploads/Dokuman/EsenlerblsiSTRATEJIKPLANI2010_2014.pdf adresinden 14 Mayıs 2012 tarihinde edinilmiştir.
- Esenler Kaymakamlığı. (2012). *Esenler*. http://www.esenler.gov.tr/default_B0.aspx?content=48 adresinden 18 Aralık 2012 tarihinde edinilmiştir.
- Karpat, K. H. (2003). *Türkiye'de toplumsal dönüşüm*. Ankara: İmge Yayınları.
- Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı'dan günümüze etnik yapılanma ve göçler*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kurban, D., Yüksek, D., Çelik, A. B., Ünal, T. ve Aker, A. T. (2008). *"Zorunlu göç" ile yüzleşmek: Türkiye'nin yerinden edilme sonrasında vatandaşlığın inşası*. İstanbul: TESEV.
- Perrot, M. (1996). Worker youth: From the workshop to the factory. In G. Levi, & J. C. Schmitt (Eds.), *A history of young people in the West: Ancient and medieval rites of passage* (pp.93-94). Paris: Harvard University Press.
- Şeker, M. (2011). *İstanbul'da Yaşam Kalitesi Araştırması*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Şentürk, M. (2011). Yenilemeye karşı sıhhileştirme: Fener-Balat-Ayvansaray'da kentsel müdahalelere yaklaşımlar. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 22, 395-422.
- Tekeli, İ. (2011). *Göç ve ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yaman, Ö. M. (2013). *Apaçi gençlik-gençlerin toplumsal davranış ve yönelimleri: İstanbul'da "Apaçi" altkültür grupları üzerine nitel bir çalışma*. İstanbul: Açılımkitap.